

SERIA WYDAWNICZA „DOCUMENTS D'ARCHÉOLOGIE FRANÇAISE” (1985–2021)

W początkach 2023 r. środowisko archeologów zostało poinformowane o zakończeniu edycji renomowanej francuskiej serii „Documents d'archéologie française” (DAF). Jest to ogromna strata dla piśmiennictwa archeologicznego.

Seria „Documents d'archéologie française”, istniejąca przez 36 lat – od roku 1985 do 2021 włącznie – znalazła swoje niekwestionowane miejsce wśród publikacji archeologicznych, zwłaszcza, choć nie tylko, wydawanych w języku francuskim. Jej pomysłodawcy, nawiązując do wcześniejszych doświadczeń brytyjskich w tej dziedzinie (seria „British Archaeological Reports” – dalej: BAR), od początku stawiali sobie ambitne cele wydawnicze: przede wszystkim stworzenie „szybkiej ścieżki” publikowania zarówno dysertacji uniwersyteckich (prac doktorskich, wyjątkowo także magisterskich), jak i monografii badanych aktualnie stanowisk, a także materiałów z konferencji i sympozjów. Nie bez znaczenia była dla nich również dbałość o dobrą jakość pod względem edytorskim tych publikacji, aspirujących do wyższego niż w przypadku BAR poziomu wydawniczego, a zarazem ich przystępność cenowa, umożliwiającą szeroką dystrybucję w środowisku archeologicznym. Cele te zostały precyzyjnie określone, m.in. w wypowiedzi Jean-Paula Demoule'a na łamach czasopisma „Nouvelles de l'Archéologie”¹, podobnie jak warunki finansowania serii przez trzy współdziałające w tym zakresie instytucje francuskie: ministerstwo kultury, ministerstwo edukacji oraz Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS)², realizujące określoną i spójną politykę wydawniczą, przy założeniu samofinansowania się serii w dłuższej perspektywie czasowej. Już pierwsze podsumowanie, dokonane po roku istnienia serii³, ukazało zarówno potrzebę działalności wydawniczej tego rodzaju, jak i jej praktyczne rezultaty w postaci wydanych bądź przygotowanych do druku tomów oraz określonych zasad doboru prac, z podziałem na regiony, tematy itp.

Zamierzeniem twórców serii było udostępnienie wiedzy o wynikach najnowszych prowadzonych we Francji badań archeologicznych, terenowych i gabinetowych, zarówno szerokiemu gronu specjalistów, jak i wszystkim zainteresowanym, pragnącym pogłębić swoją wiedzę w tym zakresie. Służyły temu starannie dobrane, wyłonione w drodze kilkustopniowej selekcji, publikacje, wydawane przez Fondation de la Maison des Sciences de l'Homme (FMSH) corocznie, a najczęściej nawet po kilka razy w ciągu roku, o bogatej, zróżnicowanej tematyce i o znacznej rozpiętości chronologicznej, obejmującej spektrum czasowe od paleolitu po średniowiecze i czasy nowożytne (z wyraźną przewagą publikacji dotyczących okresu gallo-rzymskiego). Ta różnorodność problemowa i chronologiczna sprzyjała realizacji przyjętych założeń, zwłaszcza wypełnieniu jednego z podstawowych celów: przydatności dla całego, szeroko rozumianego środowiska archeologicznego.

W ciągu całego okresu istnienia serii (1985–2021) wydano łącznie 112 pozycji książkowych, w większości – choć nie wyłącznie – jednotomowych. Często były to prace zespołowe, a grona autorskie liczyły niekiedy nawet kilkadziesiąt osób. Publikowano prace dotyczące różnych aspektów badań archeologicznych, prowadzonych na terenie Francji lub – w pojedynczych przypadkach – w rejonach z nią związanych: Gujany Francuskiej (DAF 60 i 70) czy jednej z wysp

¹ J. - P. D e m o u l e , *Une nouvelle collection : Les Documents d'archéologie française*, „Nouvelles de l'Archéologie”, 20: 1985, s. 127–130.

² Od roku 2002 do grona instytucji realizujących tę wspólną działalność wydawniczą dołączył także INRAP (Institut National des Recherches Archéologiques Préventives), zajmujący się na szeroką skalę archeologicznymi badaniami przedinwestycyjnymi.

³ C. R i c h e t , *Les Documents d'archéologie française. Bilan d'une année d'existence*, „Nouvelles de l'Archéologie”, 24: 1986, s. 93–97.

Małych Antyli (DAF 107). Prezentowano uporządkowane lub zreinterpretowane materiały z dawnych badań, dotyczących np. sztuki pradziejowej czy wytwórczości ceramicznej (np. amfory z Bibracte), ale przede wszystkim materiały źródłowe z badań aktualnie prowadzonych, w tym przedinwestycyjnych, dotyczących różnych regionów kraju.

Jako pierwszy tom serii, wydany jesienią 1985 r., ukazała się praca autorstwa Jeana Gascó, *Les installations du quotidien. Structures domestiques en Languedoc du Mésolithique à l'Âge du Bronze d'après l'étude des abris de Font-Juvénal et du Roc-de-Dourgne dans l'Aude*, prezentująca struktury o charakterze „podomowym” na podstawie danych z dwóch ważnych stanowisk z południowej Francji. W dalszych tomach znalazły się monografie kolejnych stanowisk archeologicznych, często o unikatowym charakterze, takich jak np. jaskinie z paleolitycznymi malowidłami naskalnymi: Grotte de Pergouset (DAF 85) i Grotte Chauvet-Pont d'Arc (DAF 111), neolityczna kopalnia krzemienia w Jablines (DAF 35), chalkolityczne osiedle obronne Boussargues (DAF 24), rezydencja z czasów gallo-rzymskich Le Camp de Saint-Symphorien w Paule (DAF 112), Lyon w okresie wczesnochrześcijańskim (DAF 69). Pracą innego rodzaju, choć również o charakterze monograficznym, jest publikacja dotycząca kultury pól popielnicowych w Basenie Paryskim⁴.

W ramach omawianej serii kilkakrotnie prezentowano materiały z konferencji i sympozjów poświęconych m.in. metodyce prospekcji archeologicznej⁵ (DAF 3), badaniom nad neolitem (DAF 39 i 41), organizacji przestrzennej osadnictwa w kontekście sieci parafialnej we wczesnym średniowieczu (DAF 46) czy zabiegom konserwatorskim w grocie Lascaux (DAF 105).

Większość opublikowanych opracowań stanowią tematyczne tomy problemowe, poświęcone wybranym zagadnieniom, takim jak np. architektura – neolityczna (DAF 67) bądź z okresu późnego antyku (DAF 2), sztuka pradziejowa (DAF 9), malarstwo antyczne (DAF 10), badania nad ceramiką *terra sigillata* (DAF 6) czy późnoantycznymi figurkami z terakoty (DAF 38), produkcja ceramiki wczesnośredniowiecznej (DAF 7), średniowieczne rzemiosło garncarskie w Bretanii (DAF 55), krzemieniarnstwo neolityczne w rejonie Basenu Paryskiego (DAF 97), paleometalurgia (DAF 51), badania podwodne na jeziorze Paladru (DAF 40). Niejednokrotnie przedmiotem zainteresowania autorów była archeologia funeralna – publikowano zarówno monografie cmentarzysk, jak i prace z zakresu obrzędowości pogrzebowej w ujęciu regionalnym (DAF 17, 44, 84, 94); w jednym z tomów omówione zostały konstrukcje megalityczne z Bretanii (DAF 23).

Niekiedy publikacje dotyczyły nauk współdziałających z archeologią, np. antrakologii (DAF 15 i 63) czy geoarcheologii (DAF 103). Poruszano także problemy bardziej ogólne, dotyczące m.in. metodyki prospekcji terenowych (por. przypis 5) czy badań obiektów zagłębionych (DAF 19). Metodyka przygotowania publikacji archeologicznych stanowiła treść jednego z wczesnych tomów serii⁶, zaś w jednym z ostatnich omówiono problemy szeroko rozumianej konserwacji znalezisk⁷.

Przez cały czas istnienia serii widoczna była staranność w przygotowaniu publikacji i niezmienna dbałość o ich dobry poziom wydawniczy. Świadczy o tym konstrukcja poszczególnych tomów, dostosowana do ich zawartości i konsekwentnie realizowana, ujawniająca godne podziwu zaplecze konceptualne dla przedstawionych treści; często służyła też temu, przemyślana w naj-

⁴ P. Brun, *La civilisation des champs d'urnes. Étude critique dans le Bassin parisien*, Documents d'archéologie française, 4, Paris 1986.

⁵ A. Ferdière, E. Zadora-Rio, *La prospection archéologique. Paysage et peuplement. Actes de la table ronde des 14 et 15 mai 1982, Paris*, Documents d'archéologie française, 3, Paris 1986.

⁶ J. Prodhomme, *La préparation de la publication archéologiques. Réflexions, méthodes et conseils pratiques*, Documents d'archéologie française, 8, Paris 1987.

⁷ S. Païn, *Manuel de gestion du mobilier archéologique. Méthodologie et pratiques*, Documents d'archéologie française, 109, Paris 2015.

drobniejszych szczegółach, koncepcja edytorska. Na podkreślenie zasługuje interesująca forma graficzna wielu prac, np. wyodrębnianie wątków tematycznych, podział tekstów na mniejsze jednostki ułatwiające lekturę itp. Natomiast same prezentowane teksty w większości przypadków charakteryzują się wnikliwością i precyzją obserwacji, świadczą o rzetelności badawczej ich autorów. Zaopatrzenie publikacji w obszerne streszczenia obcojęzyczne (w jednym lub kilku językach) wpłynęło znacząco na poszerzenie grona czytelników.

Niejednokrotnie, zwłaszcza w tomach z kilku ostatnich lat, mamy też do czynienia z interesującymi przykładami poszukiwań w zakresie sposobów prezentowania wyników badań i możliwości ich wizualizacji.

Bardzo istotną rolę w odniesieniu do większości publikacji pełni materiał ilustracyjny – w wielu przypadkach stanowi on integralną część wywodów. Na uwagę zasługuje, zazwyczaj dobrze przemyślany, dobór rycin i staranność ich przygotowania, zastosowanie jednolitych oznaczeń kolorystycznych i ciekawych graficznie rozwiązań. W niektórych tomach (np. DAF 104 i 112) odwoływano się w toku wywodów do zamieszczonych tam rekonstrukcji, co jest niewątpliwie pomocne dla lepszego zrozumienia prezentowanych kwestii.

Jednolita początkowo szata graficzna z czasem uległa większemu zróżnicowaniu, zachowując jednak (z nielicznymi wyjątkami) główne zasady edytorskie: format A4 publikacji, dwuszpaltowy druk itp. Zasadniczą odmienną w tym zakresie wykazują tylko trzy pozycje, w tym dwie ostatnie z serii. Tom 111, *Monographie de la grotte Chauvet-Pont d'Arc, vol. 1: Atlas de la grotte Chauvet-Pont d'Arc*⁸, został wydany w całkowicie nietypowym formacie, znacznie odbiegającym od wszystkich pozostałych publikacji omawianej serii, tak pod względem imponujących rozmiarów: 33,5×47,5 cm, jak i wagi – około 5 kg. Z kolei tomy: DAF 85, *La grotte ornée de Pergouset (Saint-Géry, Lot). Un sanctuaire secret paléolithique*⁹ oraz DAF 112, *Une résidence de la noblesse gauloise. Le Camp de Saint-Symphorien à Paule (Côtes-d'Armor)*¹⁰, różnią się od pozostałych formatem. We wszystkich trzech przypadkach odmienną ta wynika z dostosowania rozwiązań graficznych do charakteru analizowanych obiektów i znalezisk.

Wszystkie wspomniane powyżej aspekty pozwalają uznać omawianą serię wydawniczą za znaczący dorobek piśmiennictwa archeologicznego ostatniego ćwierćwiecza, a opublikowane w niej prace – za interesujące i ważne.

Publikacje wydawane w serii DAF były wielokrotnie prezentowane i omawiane na łamach polskich czasopism naukowych: „Archeologii Polski”, „Archaeologia Polona”, „Przeglądu Archeologicznego” czy „Kwartalnika Historii Kultury Materialnej”. Szczególna rola przypadła tu „Archeologii Polski”, w którym to periodyku ukazało się łącznie aż 37 recenzji dotyczących publikacji z tej serii wydawniczej. Ich autorami byli badacze zajmujący się różną problematyką – od epoki kamienia (T. Boroń, T. Galiński, H. Kowalewska-Marszałek, J. Lech, E. Sachse-Kozłowska, R. Schild, A.J. Tomaszewski) poprzez późniejsze okresy pradziejów (A. Abramowicz, T. Baranowski, J. Kolendo, A. Niewęglowski, K. Paczyńska, I. Tomaszewska) po czasy średniowiecza (A. Buko, T. Kiersnowska, A. i M. Trzeciacy, D. Wyczółkowski). W pozostałych czasopismach ukazało się znacznie mniej recenzji: trzy w „Kwartalniku...”, dwie w „Przeglądzie Archeologicznym”, jedna w czasopiśmie „Archaeologia Polona”. Dzięki systematycznemu nadsyłaniu przez Wydawcę egzemplarzy recenzyjnych polskie środowisko archeologiczne miało możliwość zapoznawania się na bieżąco z kolejnymi tomami serii – bądź poprzez wspomniane artykuły recenzyjne, bądź też bezpośrednio w bibliotece Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, do której trafiały nadesłane egzemplarze drukowane. Do dziś stanowią one znaczący zbiór w zasobach bibliotecznych Instytutu.

⁸ J. - J. Delannoy, J. - M. Geneste red., Paris 2020.

⁹ M. Lorblanchet, Paris 2001.

¹⁰ Y. Menez red., Paris 2021.

Mimo sygnalizowanego na wstępie zamknięcia omawianej tu serii, opublikowane w niej prace zyskały ostatnio swój ciąg dalszy – tym razem w formie publikacji internetowej, obejmującej niemal wszystkie tomy serii¹¹. Dostępne w wersji on-line¹², w otwartym dostępie, będą bez wątpienia służyć nadal kolejnym pokoleniom badaczy.

Hanna Kowalewska-Marszałek

¹¹ Wyjątek stanowią: A. - M. Roméuf, *Les ex-voto gallo-romains de Chamalières (Puy-de-Dôme). Bois sculptés de la source des Roches*, Documents d'archéologie française, 82, Paris 2000 oraz *Le gisement de Crévéchamps (Lorraine): Du Néolithique à l'époque romaine dans la vallée de la Moselle*, M.-P. Koenig red., Documents d'archéologie française, 110, Paris 2016.

¹² Documents d'archéologie française – Éditions de la Maison des sciences de l'homme (openedition.org).